

će doći svakom svećeniku u pastoralu, kateheti i vjeroučitelju u školi, studentu, pa i profesoru teologije. Svi koji žele upoznati lik Isusa Krista i njegovo neprolazno univerzalno značenje za Boga, čovjeka i svijet, rado će posegnuti za Kristologijom profesora Schneidera.

P. Marko Matić, SJ.

Vladimir Horvat, *Kardinal Alojzije Stepinac mučenik za ljudska prava. U povodu 110. obljetnice rođenja i desete obljetnice proglašenja blaženim*. Prijevod njegova francuskog izdanja, M. Landercy: *Le cardinal Stepinac martyr des droits de l'homme*, Pariz 1981, priredio i dopunio autor, naklada: Meridijani, Zagreb–Samobor–Krašić, Zagreb, 2008, 323 str.

Pred nama je uvijek aktualna knjiga o životu i djelu zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, mučenika za ljudska prava, danas i blaženika svete Katoličke crkve.

Prije nego što u glavnim crtama iznesemo njezin sadržaj i značenje, za naglasiti je da je knjiga koja je sada pred nama objavljena u drugom hrvatskom proširenom izdanju. Naime autor knjige p. Vladimir Horvat SJ istu je knjigu objavio na francuskome jeziku pod pseudonimom M. Landercy u Parizu 1981. godine, a učinio je tako zbog jugokomunističkoga režima u Hrvatskoj, koja se tada nalazila u okovima druge Jugoslavije, tzv. Titove. Prvi prijevod iste knjige na hrvatski jezik, ali u sažetom obliku, objavio je p. Horvat 1989. godine u Đakovačkim Selcima. Naravno, kršćanski smo ponosni i dragom Bogu zahvalni što je p. Horvat u podnaslovu ovoga drugog, sada i proširenog izdanja knjige na hrvatskome jeziku, istaknuo da je objavljuje povodom 110. obljetnice rođenja kardinala Alojzija Stepinca i desete obljetnice njegova proglašenja blaženim u nacionalnome svetištu Marija Bistrica godine 1998. Kao što se svi dobro sjećamo, dugo željenu beatifikaciju objavio je na radost

cijeloga hrvatskog naroda, ali i svih ljudi dobre volje, snagom svoje apostolske vlasti papa Ivan Pavao II, koji je tim povodom i sam hodačastio u Mariju Bistricu, kamo je i sam nadbiskup Stepinac rado odlazio.

O genezi ove knjige, koja je prije gotovo 28 godina objavljena prvi puta u Parizu, i to na francuskome jeziku i pod pseudonimom, kao i njenoj daljnjoj sudbini koja danas kulminira drugim proširenim izdanjem, i to na hrvatskome jeziku, čitamo u predgovoru što ga je za ovo izdanje napisao njezin recenzent mons. Vladimir Stanković. Njegova je bit: p. Horvat želio je tom knjigom pokazati svijetu istinski lik zagrebačkoga nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca nasuprot jugoslavenskoj diplomaciji, koja je Stepinca i nakon njegove smrti uporno nastavila klevetati i lažno optuživati. Služila se pri tome svojim dobro poznatim metodama jugokomunističke orkestrirane promidžbe, a tim su optužbama počeli nasjedati i katolički krugovi u svijetu. Naime zbog općepoznate mržnje prema Katoličkoj crkvi jugokomunisti su lažno optuživali kardinala zbog njegove tobožnje kolaboracije s ratnim režimom u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. U istom predgovoru mons. Stanković, uz suradnju s p. Horvatom, osobito u smislu financijske podrške za tisak iste knjige na francuskom jeziku, i to uz pomoć hrvatskog iseljeničtva, ističe i najvažnije značajke koje je knjiga imala u svijetu, i kako je vrlo dobro došla i visokim crkvenim krugovima. Tako je primjerice tadašnji predstojnik Papinskog vijeća za laike kardinal Opilio Rossi pisao: »Osim što sam knjigu pročitao s velikim zanimanjem, bio sam pod jakim dojmom svjedočanstva toga čovjeka vjere, pastira Crkve u Hrvatskoj, kojemu se jako divim.« A u francuskoj sekciji Radio Vatikana naveli su: »Knjiga na objektivan način prikazuje život i djelo tog velikog nadbiskupa kojega je Pio XII učinio kardinalom u njegovu zatočeništvu. To je istodobno dokaz o

odanosti hrvatskih kršćana Apostolskoj stolici.« Takvih je pohvalnih primjera mnogo.

Vratimo se sada i drugim važnim povijesnim događajima i činjenicama o kojima svjedoči knjiga p. Horvata, i od kojih ćemo ovdje moći istaknuti samo neke, premda su sve jednako važne, i vrijedne, i značajne. Prije svega istaknimo da je beatifikacija kardinala Alojzija Stepinca, premda je pripremana već ranije i u velikoj tajnosti od bivšega jugokomunističkog režima, bila moguća istom nakon započetih demokratskih promjena (1990). I ne samo to. Hrvatski državni sabor već je 14. veljače 1992. rehabilitirao kardinala Alojzija Stepinca te tako poništio montiranu presudu komunističke vlasti i njezina suda od 11. listopada 1946. godine. Ovime je kardinal Stepinac i javno istaknut kao simbol svih hrvatskih patnji i stradanja. Kako pomno ističe i p. Horvat, razlog komunističkome montiranome procesu i osudi bila je činjenica što zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac nije htio stvoriti »hrvatsku crkvu«, odvojenu od Svete Stolice. Osim toga, nove demokratske hrvatske vlasti (1990) odmah su uspostavile prijateljske i diplomatske odnose sa Svetom Stolicom, tako i predsjednik dr. Franjo Tuđman osobno, također i zbog toga što četrnaeststoljetnu povijest hrvatskoga naroda rese duboki prijateljski odnosi s Petrovom Stolicom i kršćanska odanost rimskome papi. Hrvatski je narod bio odan Svetoj Stolic i u vrijeme teških kušnji i progona u doba jugokomunističkoga režima, koji je nastupio neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata 8. svibnja 1945. Jednako tako i u doba teške velikosrpske hegemonije nakon 1918. godine, kada se i protiv svoje volje našao u prvoj, potom i drugoj Jugoslaviji, koje nisu htjele sklopiti konkordat sa Sv. Stolicom. Međutim, Sveta je Stolica oduvijek cijnila hrvatski narod i svesrdno mu pomagala, također i u doba nedavne velikosrpske agresije i svetoga Domovinskog rata. I protivno uobičajen-

im pravilima, ona je 13. siječnja 1992. priznala Republiku Hrvatsku, otvorivši tako vrata i Europskoj zajednici, a potom i drugim brojnim međunarodnim priznanjima.

Vratimo se još životu i kršćanskim primjerima na području primjernog zalaganja za ljudska prava koje nam je ostavio bl. Alojzije Stepinac i o kojima se govori u knjizi koju je napisao p. Horvat, odnosno sada po drugi puta objavio na hrvatskome jeziku, i to u proširenom izdanju. Prije svega knjiga je u metodološkom smislu uređena tako da je sastavljena od trinaest zasebnih poglavlja s nizom podnaslova, u kojim je sistematski i kronološkim slijedom izložen pregled života i djela kardinala Stepinca, i to na temelju pomno odabrane izvorne, odnosno dokumentirane povijesne građe, što zajedno s odabranim likovnim prilozima daje knjizi izvornu znanstvenu vrijednost. U prvim poglavljima riječ je o biografskim podacima o rođenju kardinala Stepinca u selu Brezariću u župi Krašić, kršćanskom odgoju u roditeljskoj kući s brojnom djecom te Stepinčevu pučkom i srednjem školovanju zajedno s hrabrim podnošenjem životnih iskušenja u doba Prvoga svjetskog rata i poraća, kao i nastojanju na ostvarenju svećeničkoga zvanja, te ustrajnom studiju na Papinskom sveučilištu u Rimu na Gregorijani, gdje je 26. listopada 1930. zaređen za svećenika. Središnja poglavlja knjige posvećena su Stepinčevu povratku u Zagreb, odnosno primjerima njegova uzornoga života i rada prije i poslije preuzimanja službe zagrebačkoga nadbiskupa, dakle u teškom razdoblju režima velikosrpske vladavine i uskoro nametnutoga režima Drugoga svjetskog rata do početka svibnja 1945, i potom u preteško doba nametnutoga jugoslavenskoga režima, tzv. Titove Jugoslavije, kada je nakon montiranoga procesa postao mučenik za ljudska prava. P. Horvat pomno dokumentira da su Alojziju Stepincu po završetku studija i ređenju za svećenika, kao i njegovu povratku u Zagreb (1931) zbog

njegova uzorna života i stečenog znanja odmah povjerene visoke i odgovorne službe na Nadbiskupskom dvoru. Samo tri godine nakon povratka u Zagreb papa Pio IX imenovao ga je nadbiskupom kaodjutorom te je odmah zaređen za biskupa s pravom nasljedstva (1934). A nakon smrti zagrebačkoga nadbiskupa Antuna Bauera 7. prosinca 1937. preuzeo je izravnu upravu slavne Zagrebačke nadbiskupije, i tako postao najmlađi katolički nadbiskup na svijetu.

Ne možemo ovdje opširnije govoriti o primjerima Stepinčeva kreposnoga života i rada, koje tako pomno iznosi autor i koji zaslužuju našu osobitu pozornost, osobito za osobnu izgradnju i nasljeđivanje u tajni naše osobne svakidašnjice, ali ipak recimo da je nadbiskupa Stepinca uvijek resila ljubav prema siromasima i ljubav prema svim ljudima *bez razlike vjere i nacije*, također i u nametnutim uvjetima prve Jugoslavije, koju su i mnogi povjesničari nazvali »tamnicom hrvatskoga naroda«, potom i u doba nametnutoga Drugoga svjetskog rata, kao i poraća. Stepinca je istovremeno resila duboka i stalna ljubav prema hrvatskome narodu, iz kojega je nikao i kojemu je pripadao. Tako je primjerice Stepinac još i prije svoga imenovanja za biskupa dao prijedlog za osnivanje Caritasa Zagrebačke nadbiskupije, koji je i osnovan 1. listopada 1931. godine. A samo tri mjeseca nakon što je preuzeo službu zagrebačkog nadbiskupa Stepinac je u korizmenoj propovijedi, koju je održao sveučilišnoj mladeži 27. ožujka 1938, dakle na samom početku rata, *istaknuo vrijednost rodoljublja, ali i osudu rasističke ideologije*, i to ovim riječima: »Mnogo se, istina, govori o ljubavi prema narodu. Ali nerijetko govore o njoj zato što koriste njihovu džepu. Drugi opet zato da lakše pokriju razne prljavštine. Treći zato što su željni slave. No za uvjerenog katolika *ljubav prema narodu* nije predmet trgovine ni za novac, ni za slavu, nego je *ona moralna i etička dužnost* (...) Kad dakle te dužnosti ne bi vršili, ne bi-

ste uopće bili katolici, kao što ni ja ne bih bio katolički biskup kad ne bih požrtvovno ljubio svoga naroda. *Kršćanin katolik ne samo da smije, nego mora ljubiti narod iz kojega je nikao* (...).«¹

A mjesec dana kasnije, to jest 4. svibnja 1938, Biskupska je konferencija pod predsjedanjem nadbiskupa Stepinca objavila pastoralno pismo u kojem ističe svoju ogorčenost zbog ponašanja Srpske pravoslavne crkve koja je skrivila da se još više prodube loši odnosi među vjераma, aludirajući pritom i na nedavno odbačeni konkordat u Beogradskoj skupštini. Upozorila je time i na izuzetno težak položaj katolika koji su i dalje bez pravednih građanskih zakona i izjavila da je spremna i dalje se boriti za prava katolika. Budući da je Drugi svjetski rat već bio pred vratima, nadbiskup Stepinac već u prosincu 1938. osniva Odbor za pomoć izbjeglicama iz susjednih zemalja, a već dvije godine ranije, dakle od 1936, pomagao je Židovima koji su pred nacizmom iz Austrije i Njemačke izbjegli u Zagreb.

Središnje, glavne teme knjige p. Horvata odnose se na život i rad nadbiskupa Stepinca u teško doba Drugoga svjetskog rata, odnosno i za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, koja je uspostavljena u preteškim uvjetima ratnoga režima. Na temelju izvornih povijesnih vrela p. Horvat precizno dokumentira redom prešućivane činjenice, a te su da već dva dana prije uspostave NDH, 8. travnja 1941, u Zagreb ulaze njemačke trupe i uhićuju uglednije Židove. Ugrožen je i Stepinčev Odbor za pomoć Židovima, pa je ured zatvoren, arhiv uništen ili pak sakriven (?). Uhićeni su i suradnici Crvenog križa, čiji arhiv od 1941. do 1945. ne postoji. Dva dana kasnije, to jest 10. travnja, uspostavljena je NDH, a nacisti su prijetili i samome nadbiskupu Stepincu

1 Alojzije Stepinac, *Propovijedi, govori, poruke (1934–1940)*, Postulatura bl. Alojzija Stepinca, priredio Juraj Batelja, Zagreb 2000, str. 231.

zbog pomaganja i spašavanja Židova, o čemu također na temelju izvornih povijesnih vrela govori autor knjige. Samo mjesec i pol kasnije, to jest 22. svibnja 1941, nadbiskup Stepinac prosvjedovao je vladi NDH zbog naredbe o nošenju žute zvijezde, provedbe nacističkih zakona i progona nearijevaca. Hrabro je pomagao svim ugroženima. Ustrajno je prosvjedovao protiv svih nepravdi brojnim pismima te naročito propovijedima, te od gladi, bolesti i smrti spasio 6717 djece, premda su većini roditelji bili pravoslavni ili partizani. Uz to je pripremao hrvatski narod za proslavu 1300. obljetnice primanja kršćanstva (641–1941), premda je njezin cjeloviti program uvelike ometen teškim ratnim prilikama.

O značenju i svetosti čovjeka i njegova dostojanstva, a koji su u biti ljudskih prava, nadbiskup Stepinac govorio je i u poznatoj propovijedi prigodom proslave Papina dana, 24. ožujka 1943. Govorio je o dostojanstvu ljudske osobe, branio prava nerođene djece, ističući prežalosnu činjenicu da ih se godišnje u Hrvatskoj abortusima ubije 20. 000! Zatim je govorio o pravu i dostojanstvu braka i obitelji te pravu malobrojnih i slabih naroda. A 26. svibnja iste godine (1943) putovao je u Rim, ad limina papi Piju XII. Istovremeno je Državnom tajništvu Svete Stolice predao dokumente kojima je svjedočio koliko Crkva pomaže svim progonjenima, ali i dokumente o zločinima koje su na tlu NDH počinili nacisti, fašisti, četnici, ustaše i komunisti, u namjeri da *tako opere i obrani hrvatski narod* od ljage kojom su ga u svijetu lažno sramotili. Uz to u knjizi nalazimo i dva osobito vrijedna poglavlja, koja također na osobit način svjedoče o znanstvenoj objektivnosti autorova djela, i u kojima je navedena sadržajna građa pronađena u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu. Prvome je naslov »Je li što dobro učinjeno u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj« (uz argumentirane činjenice da jest), a drugom »Manjkavosti u upravi nove države« (koje se također kritički argumenti-

raju). A po povratku iz Rima nadbiskup Stepinac je ispred Katedrale 31. listopada 1943. godine održao glasoviti povijesni govor u kojem je javno osudio svaku diskriminaciju: rasnu, nacionalnu i vjersku, zatvaranje i ubijanje nevinih, otimanje i palež imovine i mirnih sela. Hrabro je odbijao svaki poredak koji se ne temelji na naravnom i Božjem zakonu. I ta je propovijed imala širok i pohvalni odjek u javnosti, te Londonu. I partizani su je umnažali i širili. Međutim od ministra prosvjete Julija Makanca doživio je žestok napad te primao i pismene prijetnje, čak i atentatom.

Ovdje dakako ne možemo opširnije govoriti i o ostalom sadržaju ove uistinu vrijedne knjige, u kojem je riječ o tome kako kardinal Stepinac u doba Titove Jugoslavije postaje mučenik za ljudska prava. Ipak, istaknimo da se nadbiskup Stepinac na neki način i sam, u tijeku rata kao i pred njegov kraj, pripremao i za skore jugokomunističke progone, pa i samo mučeništvo. Tako je primjerice već u glasovitoj propovijedi koju je održao u Zagrebu u kolovozu 1940. godine ponovno iznio stav Katoličke crkve o komunizmu, koji se već kao organizacija javljao u Hrvatskoj, ovim riječima: »Princip Katoličke crkve ne može se složiti s komunizmom, jer ide za uništavanjem vjere (...). Komunistička nauka osiromašuje čovjeka, jer gubi vjerski ideal, čovjek gubi smisao za domovinu i za život (...).« Jednako je govorio i sljedećih godina, upozoravajući kako komunistički sustav oduzima seljaku zemlju, obrtniku njegovu kućicu s radionicom, itd. Osim toga, nadbiskupu Stepincu bili su dobro poznati i sve češći četnički, masonski i komunistički napadi na njega, osobito kako se približavao kraj rata. Tako ga je već sredinom ožujka 1945. godine komunistički Radio Beograd nazvao »ratnim zločincem«. Na tu izjavu Stepinac se osvrnuo u svojoj glasovitoj propovijedi koju je 18. ožujka iste godine (1945) održao u Bazilici Srca Isusova u Zagrebu, rekavši među ostalim i sljedeće,

upravo proročke riječi prije svoga skro-rog uhićenja: »Doći će vrijeme kad će sve doći na vidjelo i kad će se sve klevete i laži raskrinkati (...). I zato nas malo dira grožnja, kojom se i zagrebački nadbiskup ubraja među ratne zločince.«

Istaknimo i još jednu do sada gotovo nepoznatu činjenicu, skrivanu desetljećima od hrvatske javnosti, a ta je da su komunisti prvi put uhitili nadbiskupa Stepinca već 17. svibnja 1945. i držali ga u zatvoru do 3. lipnja, kako ne bi možda, kako izrijekom piše p. Horvat, doznao za Bleiburg i križne putove, te alarmirao poštenu svijet. U ostalim poglavljima autor pomno opisuje izuzetno težak položaj hrvatskih katolika i osobito svećenika, zatim Stepinčeve susrete s Titom i Bakarićem, te kako je Tito, sutradan nakon Stepinčeva puštanja iz zatvora, daleko nakon izvršenog zločina Bleiburga i Križnoga puta koji je još trajao, to jest 4. lipnja 1945, zatražio od njega prekid s Rimom. Nakon Stepinčeva odbijanja slijedili su dani teških progona njega osobno, ali i katoličkoga svećenstva i Crkve u Hrvata općenito. Zbog tih teških kršenja ljudskih prava uslijedilo je i Stepinčevo prosvjedno pismo Titu u rujnu 1945, zatim pokušaj atentata na Stepinca 4. studenoga 1945. u Zaprešiću, a godinu dana kasnije i njegovo uhićenje — 18. rujna 1946. Potom je izveden pred državni sud i tijekom montiranog procesa nevin je osuđen 3. listopada 1946. na 16 godina zatvora, te odmah zatočen u Lepoglavi. Pred sudom je iskazao svoju vjeroispovijest: spreman da svaki čas umre za Boga, za Crkvu, za čovjeka.

Na pritisak svjetske javnosti god. 1951. interniran je u Krašić. Za internacije u Krašiću nadbiskupu i kardinalu Stepincu odano su služile časne sestre Služavke Maloga Isusa, koje su i prve primijetile da je nadbiskup sustavno trovan. Papa Pio XII ukazao je nevino osuđenom zagrebačkom nadbiskupu posebno priznanje, ubrojivši ga 12. siječnja 1953. u Zbor kardinala Svete Rimske Crkve. Zbog njegova imenovanja kardi-

nalom Jugoslavija je prekinula sve odnose s Vatikanom, što je dodatno pogoršalo ionako težak položaj Katoličke crkve u zemlji. A kardinal Alojzije Stepinac, premda mučen, sveto je umro u zatočeništvu u Krašiću 10. veljače 1960, praštajući iz sveg srca svim svojim neprijateljima i progoniteljima. Svoj je mučenički život prikazivao kao dragovoljnu žrtvu za Crkvu Božju i svoj narod.

Recimo na kraju da ovu izvornu povijesnu knjigu, koja je pisana lijepim hrvatskim jezikom i na temelju relevantne povijesne građe i uz pomoć navedene literature, rese uz znanstveni pristup i vrijedni likovni prilozi, kao i uvijek korisno Kazalo imena na kraju. Kao takva, ova vrijedna knjiga zasigurno će uvelike koristiti svakome čitatelju.

Agneza Szabo

Piero Bargellini, *Cvjetići sv. Klare, III. ponovljeno izdanje*, (ur.) s. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević), SYMPOSION, Split, 2008, 101. str.

Piero Bargellini (1897–1980) je poznati talijanski hagiograf i pisac. Napisao je mnoge životopise svetaca, među kojima i životopis sv. Franje Asiškog. Svojevrsni uvod u treće ponovljeno izdanje *Cvjetića* napisala je s. Marija od Presvetog Srca iz reda sestara klarisa. Kako znamo, red sestara klarisa je drugi red koji je osnovao sv. Franjo Asiški zajedno sa sv. Klarom Asiškom. Ovo je životopis jedne velike svete koja je umrla prije 750. godina, ali njezin duhovni lik još uvijek živi u njezinim kćerima, nazvanim njezinim imenom — klarise. Po riječima pape Aleksandra IV, sv. Klara je ono svjetlo koje je sačuvalo svoju snagu. (str. 7) Njezin život bio je ispunjen žrtvom za druge, svoju je bolest podnosila radosno, iz ljubavi prema svome propetome Zaručniku kojega je do smrti ljubila, kao što je i On ljubio nas.

Kako nam i sama urednica u svome predgovoru govori, *Cvjetići* su prava